

چکیده:

یکی از محوری ترین مباحث قرآنی، بحث ابتلا و امتحان در قرآن است که اطلاع و آگاهی از معنا و فلسفه آن و راه های برون رفت از آن، تاثیر غیر قابل انکاری در سعادت بشر دارد. این نوشتار پس از مفهوم شناسی واژه های، ابتلاء و امتحان، به این نکته می پردازد که فلسفه آزمایش الهی به تکامل رسیدن انسان، رحمت الهی و برگشت انسان به سوی خداست و راهکارهای برون رفت موفقیت آمیز از آزمایش، صبر، تقوا، تسلیم در برابر خدا و می باشد. نویسنده سپس به دو نوع عکس العمل انسان یعنی سپاسگذاری و کفران نسبت به آزمایش الهی اشاره می کند و خاطر نشان می سازد که در آزمایش اولاً که در آزمون باید مجهول وجود داشته باشد و ثانیاً تناسب افراد با آزمون هم باید رعایت شود. در پایان نویسنده به این نتیجه می رسد که از نظر قرآن نقش انسان در بلا و گرفتاری، نقش قابل توجهی است و اثر آزمایش نیز تربیت انسان است.

کلید واژه ها: ابتلاء، فتنه، امتحان، فلسفه، آزمایش،

فهرست مطالب

مقدمه: ۱.....

بخش اول: کلیات و مفاهیم

فصل اول: کلیات

- ۱-۱-۱ تعریف و تبیین موضوع: ۴.....
- ۱-۱-۲ ضرورت و اهمیت تحقیق: ۴.....
- ۱-۱-۳ فواید و اهداف تحقیق: ۵.....
- ۱-۱-۴ پیشینه موضوع: ۵.....
- ۱-۱-۵ سوالات اصلی: ۶.....
- ۱-۱-۶ سوالات فرعی: ۶.....
- ۱-۱-۷ فرضیه های تحقیق: ۶.....
- ۱-۱-۸ مفاهیم و متغیر های تحقیق: ۶.....
- ۱-۱-۹ روش تحقیق: ۶.....
- ۱-۱-۱۰ موانع و مشکلات تحقیق: ۶.....

فصل دوم: مفاهیم

- ۲-۱-۲ معنای لغوی ابتلاء: ۸.....
- ۲-۱-۳ معنای اصطلاحی ابتلاء: ۸.....
- ۲-۱-۴ معنای لغوی امتحان و آزمایش: ۹.....
- ۲-۱-۵ معنای اصطلاحی امتحان و آزمایش: ۹.....

بخش دوم: عمومیت و همگانی بودن آزمایش

- ۲-۱ دو ویژگی مهم آزمایش: ۱۲.....
- الف_ مجهول بودن : ۱۲.....
- ب_ تناسب با افراد: ۱۳.....
- ۲-۲ ابعاد عام سنت آزمایش (ابتلاء): ۱۳.....
- الف: گستردگی زمانی - مکانی: ۱۳.....
- ب: فراگیری انسانی: ۱۴.....
- ج: عمومیت از نظر اسباب و عوامل: ۱۴.....
- ۲-۳ ابزار های آزمایش در قرآن: ۱۵.....
- ۲-۳-۱ تعداد مأموران دوزخ: ۱۶.....
- ۲-۳-۲ کشتن پسران و زنده نگاه داشتن دختران توسط فرعونیان: ۱۶.....

- ۳-۳-۲ اموال و فرزندان: ۱۶
- ۴-۳-۲ ناقة صالح: ۱۶
- ۵-۳-۲ مجسمه گوساله: ۱۷
- ۶-۳-۲ نعمت های مادی: ۱۷
- ۷-۳-۲ فقر و نداری: ۱۷
- ۸-۳-۲ نعمت: ۱۷
- ۹-۳-۲ درخت زقوم: ۱۸
- ۱۰-۳-۲ نهر آب: ۱۸
- ۱۱-۳-۲ ذبح فرزند: ۱۸
- ۱۲-۳-۲ شر و خیر: ۱۸
- ۱۳-۳-۲ خلقت خدا: ۱۹
- ۱۴-۳-۲ تنگی روزی: ۱۹
- ۴-۲ آثار سازنده آزمایش: ۱۹
- ۴-۲-۱ شکوفائی استعدادهای نهفته: ۱۹
- ۲-۴-۲ به وجود آوردن روحیه مقاومت: ۲۰
- ۳-۴-۲ هشدار و توجه دادن: ۲۰
- ۴-۴-۲ تکامل: ۲۱

بخش سوم: آزمایش شدوندگان

- ۱-۳ پیامبران : ۲۴
- ۱-۱-۳ حضرت ابراهیم : ۲۴
- ۲-۱-۳ حضرت سلیمان: ۲۴
- ۳-۱-۳ حضرت موسی(ع): ۲۴
- ۲-۳ اقوام: ۲۵
- ۱-۲-۳ قوم صالح: ۲۵
- ۲-۲-۳ قوم فرعون: ۲۵
- ۳-۲-۳ بنی اسرائیل: ۲۵
- ۴-۲-۳ پیروان طالوت: ۲۶
- ۲-۳-۲ پیروان پیامبر اسلام (ص): ۲۶
- ۳-۳ شرایط آزمایش شوندهگان: ۲۶
- ۱-۳-۳ طاقت و توان: ۲۶
- ۲-۳-۳ داشتن ابزار شناخت: ۲۶

- ۳-۳-۳ اختیار: ۲۷
- ۳-۳-۴ هدایت گری: ۲۷
- ۳-۴-۴ عکس العمل انسان ها در برابر آزمایش الهی: ۲۷
- ۳-۵-۳ عوامل پیروزی در آزمایش: ۲۹
- ۳-۵-۱ صبر: ۲۹
- ۳-۵-۲ تقوا (خوشتن داری): ۳۰
- ۳-۵-۳ تسلیم (فرمان برداری): ۳۰
- ۳-۵-۴ توجه به گذرا بودن سختی ها و مشکلات: ۳۱
- ۳-۵-۵ استمداد از نیروی ایمان و الطاف الهی: ۳۱
- ۳-۵-۶ توجه به عکس العمل پیامبران در برابر آزمایش های الهی: ۳۲
- ۳-۵-۷ توجه به حضور خدا: ۳۳

بخش چهارم: فلسفه آزمایش الهی

- ۴-۱ اهداف آزمایش: ۳۶
- نوع اول: ۳۶
- نوع دوم: ۳۶
- نوع سوم: ۳۶
- ۴-۲ فلسفه آزمایش الهی: ۳۷
- ۴-۲-۱ ظهور حقیقی شخصیت افراد: ۳۸
- ۴-۲-۲ معیار ثواب و پاداش: ۳۹
- ۴-۲-۳ مشخص شدن عمل احسن: ۴۰
- ۴-۲-۴ برگشت به سوی حق: ۴۱
- ۴-۳ دشواری آزمایش به نعمت: ۴۲
- ۴-۳-۱ غفلت: ۴۲
- ۴-۳-۲ عذر تراشی: ۴۲
- ۴-۳-۳ طبع فزون طلبی و طغیان گری: ۴۳
- ۴-۳-۴ ناسپاسی: ۴۳
- ۴-۳-۵ دارا بودن نفس اماره: ۴۳
- ۴-۴ ابعاد گوناگون بلاء: ۴۴
- ۴-۴-۱ بلاء؛ آزمون تکامل: ۴۴
- ۴-۴-۲ بلاء و تطهیر گناهان: ۴۵

۴-۴-۳	بلا و ترفیع درجه:	۴۶
۴-۴-۵	رابطه رحمت الهی با آزمایش:	۴۶
۴-۴-۶	نقش انسان در نزول بلاء:	۵۰
۴-۴-۷	آثار تربیتی بلاها و شدائد:	۵۲
۵۵	نتیجه گیری:	
۵۶	منابع و ماخذ:	

رنج و زحمت نمی کرد.^۱ به تعبیر استاد مطهری، آدمی باید مشقت ها تحمل کند و سختی ها بکشد تا هستی لایق خود را بیابد. تضاد و کشمکش، شلاق تکامل است. موجودات زنده با این شلاق راه خود را به سوی کمال می پیمایند. این قانون در جهان نباتات، حیوانات و بالاخص انسان صادق است.^۲ از امام باقر (ع) می خوانیم: «خداوند از بنده مؤمنش تفقد می کند و برای او بلاها را اهدا می نماید، همان طوری که مرد در سفر برای خانواده خودش هدیه ای می فرستد.» و از امام صادق (ع) می خوانیم: «خداوند زمانی که بنده ای را دوست بدارد، او را در دریای شداید غوطه ور می سازد.»^۳ آن چه از آیات و روایات در این زمینه فهمیده می شود، این است که بلا اثر یقیناً اثر تربیتی دارد. اگر بشر بفهمد که لازمه زندگی، تحمل مشکلات است و بلا هدیه ای از طرف خداوند و نماد محبت خداوند است، هیچ وقت خودش را نمی بازد، بلکه با جان و دل سختی ها و گرفتاری را در آغوش می گیرد و مطابق دستور حق عمل می نماید.

^۱ - مصباح یزدی، همان، ص ۴۷۵

^۲ - مطهری، همان، ص ۱۷۶

^۳ - ری شهری، همان، ص ۸۵

نتیجه گیری:

یکی از بحث های کلیدی معارف قرآنی، امتحان و آزمایش است که در آیات متعددی از آن سخن به میان آمده است و از زوایای مختلفی به آن نگریسته شده است. آزمایش و امتحان برای زندگی ضروری است و بدون آزمایش، بشر روی تکامل را نخواهد دید. به همین دلیل هیچ کسی از آزمایش الهی مستثنی نیست، حتی مقرب ترین افراد نزد خداوند آزمایش سخت تری برخوردارند. قرآن به خاطر این سنت همگانی و عمومی، راهکار برون رفت پیروزمندانه ای را ذکر نموده که عبارت است از صبر و تسلیم و خویشتن داری و... برای توجه دادن بشر به عمومیت این سنت، هم بعضی از ابزار آزمایش و هم آزمایش شدن پیامبران و اقوام آن ها را ذکر نموده است و عکس العمل انسان ها را در برابر آزمایش الهی بیان فرموده است. از این رو با دقت در آیات کریمه روشن می شود که آزمایش الهی رابطه تنگاتنگی با رحمت الهی دارد و نقش انسان در نزول بلا قابل انکار نیست و آزمایش به نعمت، سخت تر از آزمایش به نعمت است.

منابع و ماخذ:

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- نهج البلاغه
- ۳- ابن فارس، ابوالحسین احمد؛ معجم مقاییس اللغة، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ق
- ۴- پسندیده، عباس؛ رضایت از زندگی، چاپ پنجم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۶ش.
- ۵- تفلیسی، ابوالفضل ابراهیم ابن حبیش؛ وجوه قرآن، به اهتمام مهدی محقق، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۱ش.
- ۶- دشتی، محمد؛ فرهنگ جامع سخنان حضرت فاطمه زهرا (س)، چاپ ۱۲، انتشارات مشهور، قم، ۱۳۸۶ش.
- ۷- طباطبائی، سید محمد حسین؛ المیزان، ترجمه سید محمد باقر همدانی، چاپ پنجم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبائی، ۱۳۷۰ش.
- ۸- فرهنگ جامع سخنان امام حسین ۷؛ ترجمه علی مؤیدی، چاپ سوم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۴ش.
- ۹- قریشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، چاپ ششم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ش
- ۱۰- محمدی ری شهری، محمد؛ منتخب میزان الحکمه، ترجمه محمد رضا شیخی، چاپ سوم، مؤسسه چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۴ش.

۱۱- مصباح یزدی، محمد تقی؛ ره توشه، چاپ دوم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام

خمینی، ۱۳۷۶ش.

۱۲- زینهار از تکبر، چاپ اول، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۶ش.

۱۳- مصطفوی، حسن؛ التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۱، تحقیق و ضبط

عبدالسلام محمد هارون، مکتب الاعلام الاسلامی، قم، ۱۴۰۴ق.

۱۴- مطهری، مرتضی؛ آشنایی با قرآن، چاپ اول، انتشارات صدرا، ۱۳۷۷ش.

۱۵- مجموعه آثار، ج ۱، چاپ پنجم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۳ش.

۱۶- مغنیه، محمد جواد؛ الکاشف، ترجمه موسی دانش، چاپ اول، مؤسسه بوستان کتاب

قم، ۱۳۸۳ش.

۱۷- مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه، چاپ دهم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲ش.

۱۸- موسوی نسب، سید جعفر؛ ابتلاء و آزمایش انسان در قرآن، چاپ اول، ارزشمند،

۱۳۸۵ش.

۱۹- الهامی نیا، علی اصغر؛ سیره اخلاقی معصومین، چاپ اول، زمزم هدایت، قم،

۱۳۸۵ش.

